

2. Закон про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР // Збірник наказів та розпоряджень Міністерства освіти УРСР. – 1959. – № 8. – С. 2–10.
3. ДАХО. – Ф.р-2139. – Оп. 1. – Сп. 154. – 59 арк.
4. ДАХО. – Ф.р-2139. – Оп. 1. – Сп. 191. – Арк. 39–40.
5. ДАХО. – Ф.р-2217. – Оп. 1. – Сп. 79. – 44 арк.
6. ДАХО. – Ф.р-2239. – Оп. 1. – Сп. 954. – 138 арк.
7. ДАХО. – Ф.р-2684. – Оп. 1. – Сп. 69. – 52 арк.
8. ДАХО. – Ф.р-2684. – Оп. 2. – Сп. 15. – 80 арк.
9. ДАХО. – Ф.р-3260. – Оп. 1. – Сп. 33. – 110 арк.
10. ДАХО. – Ф.р-3363. – Оп. 1. – Сп. 101. – 111 арк.
11. ДАХО. – Ф.р-3428. – Оп. 1. – Сп. 68. – 61 арк.
12. Про додаткове запровадження виробничого навчання учнів VIII класів у школах УРСР // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1956. – № 6. – С. 12–14.
13. Про організацію виробничого навчання в 6 загальноосвітніх середніх школах республіки для набуття учнями спеціальності кваліфікованого робітника // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1954. – № 18. – С. 10–15.
14. Про підготовку початкових, семирічних і середніх шкіл Української РСР до нового, 1957/58 навчального року // Збірник наказів і розпоряджень Міністерства освіти Української РСР. – 1957. – № 3. – С. 3–6.
15. Тхоржевський Д.О. Принцип політехнічної освіти в трудовому навчанні // Радянська школа. – 1970. – № 12. – С. 14–22.
16. ЦДАВО України. – Ф.2. – Оп. 9. – Сп. 7969. – Арк. 26-36.
17. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 9. – Сп. 9319. – Арк. 1-79.
18. ЦДАВО України. – Ф.2. – Оп. 10. – Сп. 1060. – 223 арк.
19. ЦДАВО України. – Ф. 2. – Оп. 10. – Сп. 1061. – 265 арк.
20. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Сп. 2711. – 249 арк.
21. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Сп. 3196. – 123 арк.
22. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Сп. 3533. – 252 арк.
23. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Сп. 3714. – Арк. 1.
24. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Сп. 4110. – 68 арк.
25. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 15. – Сп. 4811. – Арк. 1.
26. ЦДАВО України. – Ф.337. – Оп. 10. – Сп. 334. – 208 арк.

УДК 37.015.2:371.383(477.7)

Форосян А.Ф.

МИСТЕЦЬКІ ТОВАРИСТВА ПІВДНЯ УКРАЇНИ (II ПОЛОВИНА XIX СТОЛІТТЯ) ЇХ ОСВІТНЯ ТА ВИХОВНА РОЛЬ

У статті розкриваються умови становлення та розвитку товариств мистецького спрямування, таких як “Товариство ізяцних мистецтв” в м. Одесі, “Одеського відділення товариства любителів музики” в м. Миколаєві, “Російського музичного товариства” та інші. Завдяки діяльності цих товариств відбувалось поширення професійної мистецької освіти, здійснювався виховний вплив на учнів різних навчальних закладів та відбувалося розповсюдження загальних культурних цінностей серед населення Південного регіону.

The following features are described in the article: establishment and development of societies that leads to development and spread of culture, such as: Society of graceful arts in Odessa, Odessa branch of music lovers society in Nikolaev, Russian music society and others. Due to their activities in the south of Ukraine professional art, music and theatre education was started. Besides, special care was directed to educational work among students of different types of

educational institutions of Southern Ukraine, which helped to increase the overall cultural level of regional population.

На сучасному етапі розвитку української державності характерним є процес переоцінки історичного досвіду. Саме сьогодні людство знову звертається до осмислення своїх досягнень і цінностей, особливо культурних. Тому, збереження здобутків національної культури дає можливість відкрити нову перспективу духовної консолідації українців. Водночас зростає рівень морально-етичного, інтелектуального, емоційного розвитку суспільства й окремої особистості, а вивчення історії освіти та культури допомагає формуванню патріотичних почуттів молодшого покоління в сучасній Україні.

Особливе місце в загальному розвитку особистості займає мистецтво, яке покликано наблизити та залучити людину до навколишнього світу, розкрити красу всесвіту. За допомогою естетичного виховання людина не лише здобуває знання з певного мистецького напрямку, а й здатна усвідомлювати себе частиною культурного простору.

Яскравим прикладом цього є становлення та історичний розвиток мистецьких товариств Півдня України в II половині XIX століття, які виконували як освітню, так і виховну роль.

II половина XIX ст. визначалась стрімким економічним та соціальним ростом країни. Перехід на нові умови виробництва, підтримані урядом, призвів до змін у суспільному житті держави, що певною мірою вплинуло на культурний рівень населення. В цей період активізувалося концертне, театральне, художнє життя провінції, що сприяло загальному культурному розвитку населення Півдня України, який в той період входив до складу Російської імперії.

Першим кроком на Півдні України з виникнення професійних установ, які б впливали на розвиток естетичної освіти, було відкриття у 1864 р. в м. Одесі “Товариства ізящних мистецтв” та “Товариства аматорів музики”. В доповідній записці одного з товариств зазначалося: “У березні 1864 р. шість чоловіків, пройняті любов’ю до музики, переважно вокальної зібралися за ініціативою місцевого нашого композитора П.П.Сокольського, щоб обміркувати, чи не можна якогось-то влаштувати з розрізними у місті співаків і співачок... хор” [10: 3]. Наприкінці 1860-х рр. “Товариство аматорів музики” злилося з колишнім філармонічним товариством і стало називатися “Одеським музичним товариством”. При цьому товаристві були відкриті музичні класи, які ставили за мету розповсюдження музичної освіти серед населення, тим самим розвиваючи естетичні смаки і вподобання.

Дещо інакша історія була у “Товаристві ізящних мистецтв”, якщо “Одеське музичне товариство” у 1886р. увійшло до складу Одеського відділення РМТ, то перше проіснувало до революційних подій 20-х рр. XX ст.

“Товариство ізящних мистецтв” було засновано у 1864 р., а у 1865 р. була відкрита при ньому художня школа, хоча статут цього товариства був затверджений міністром внутрішніх справ Валуєвим лише у 1866р. [3: арк. 1а]. За статутом, до товариства приймалися “художники різної статі і йменувалися дійсними членами, любителі мистецтв не залежно від статі – членами “соревнователями”. Почесними членами обирали за вибором, за особливі послуги товариству. Число членів необмежено. Іногородні художники та любителі мистецтв, не залежно від статі, називалися членами кореспондентами” [3: 2]. Таким чином, з відкриттям “Товариства ізящних мистецтв” суспільне життя пожвавішало. До лав товариства входили різні верстви населення (виняток нижчий прошарок), хоча переважну більшість становили митці в тій чи іншій культурній галузі [4: 72].

Товариство, за своїм статутом, повинно було сприяти розповсюдженню та підйому нравственного, естетичного рівня населення регіону [3: 1].

Відкрита у 1865 р. школа малювання, за перші 10 років свого існування дала певні результати, так у 1865 р. в школі нараховувалось 108 учнів, у 1866 р. – 90, у 1867 р. – 118, у 1868 р. – 124, у 1869 р. – 204 і т.д. [5: 11]. Як бачимо, зберігається динаміка росту бажаючих

навчатися у такій школі, хоча поряд з цим зберігається і велика кількість дітей яким відмовлено у зарахуванні в учбовий заклад [5: 11].

До художньої школи приймалися діти незалежно від статі та віросповідання. Зберігалась також і регіональність; з 204 учні лише 157 були з м.Одеси, інші з різних міст регіону (Херсон, Миколаїв, Севастополь, Ананьєв та інші міста Півдня України) [5: 12]. У створених умовах віковий сенс коливався від семи років до 32–33 років. Однак, не дивлячись на такі розбіжності, школу відвідують в середньому діти 9–14 років.

Створена художня школа стала початком розвитку учбових закладів естетичного напрямку на Півдні України. До того ж, слід зауважити, що “діти у вільний від занять або навчальний час приходили самі без... настанови батьків мало піклуючихся о дозволі своїх дітей і умовляли дозволити відвідувати школу” [5: 12]. Створені умови дали поштовх для більш гармонійного розвитку учнів середніх учбових закладів. З 204 учні у 1869 р. закінчили, або навчалися більшою частиною в різних учбових закладах, а саме: в гімназії – 32; повітовому училищі – 24; в грецькому училищі – 12; лютеранській школі – 11; реформатській – 2; католицькій – 13; народних училищ – 23; міських училищ – 20; німецьких училищ – 2; духовних училищ – 3; комерційне училище – 1; семінарії – 5; єврейських училищ – 2; Херсонське училище торгівельного мореплавства – 1; з елінського училища – 2; матроського – 1; училища наглядного навчання – 1; приходських училищ – 4; школи сирітського дому – 18; жіночої гімназії – 2; приватного пансіону – 4; домашнього виховання – 21 [4: 12]. Як бачимо, серед учнів переважають діти які закінчили, чи навчаються в середніх учбових закладах. З іншого боку, в створених державою умовах, саме вони ставали елітою суспільства.

Крім вище згаданої художньої школи, радою товариства, за бажанням багатьох її членів, була відкрита у 1867 р. музична школа. Відкриваючи її, рада зауважувала, що “...музика, як і малювання сприяють розвитку... “естетичних” відчуттів, пом’якшує нрави та розвиває потяг до прекрасного” [4: 12]. У школі викладались: гра на фортепіано, скрипці, співи та теорію музики, з часом кількість вивчаємих предметів зростає. Кількість учнів та учениць в рік коливалось від 30 до 47 чоловік.

Дії “Товариства ізящних мистецтв” не обмежувались відкриттям шкіл. Протягом свого існування воно влаштовувало публічні виставки художників як м. Одеси, так і тих, хто мешкав на Півдні України, виставка творчих робіт учнів художньої школи. До того ж, влаштовували публічні музичні концерти, інструментальні та вокальні музичні вечори. Завдяки зусиллям членів товариства виконувались руські, німецькі та французькі п’єси, сімейні вечори та спектаклі. Про ці події неодноразово писала місцева преса, визначаючи талант (як постановника) Лук’янова, Пруссе, Фюльчанка, (як викладачів) Сукмана, Хайнацко, Іоріні тощо.

Культурне життя інших міст Півдня України у II пол. XIX ст. дещо відрізнялося від Одеського. Так, з II пол. XIX ст. в губерньському місті Херсоні було відкрито “Товариство любителів ізящних мистецтв”, яке час від часу влаштовувало виставки картин художників І.Айвазовського, М.Скадовського, М.Кузнецова та інших [6: 84]. Члени цього товариства влаштовували екскурсії для учнів середніх учбових закладів міста, з метою підвищення їх естетичної освіти.

У 70-х рр. XIX ст. в м. Миколаєві було відкрито відділення Одеського “Товариства ізящних мистецтв”. Це відділення об’єднало провідну спільноту міста, яка впливала на розвиток естетичних почуттів та смаків молодшого покоління. Однак, у 1888 р. приймальний пункт філії було закрито у зв’язку з зупиненням занять у художній та музичній школах [7: 26].

80–90-ті рр. XIX ст. принесли нові зміни в духовне життя міст Півдня України, одним із шляхів якого було поширення естетичного виховання поза межі учбових установ.

ВУ цей період іде централізація розрізнених установ культурного напрямку та підпорядкування їх загальним державним організаціям. Так, відкрите в ці роки (1884 р.) Одеське відділення “Російського музичного товариства” (РМТ), завдяки активній діяльності

А.Рубінштейна, взяло під контроль майже всі музичні школи в місті. В 1886 р. на загальних зборах “Одеського музичного товариства” було вирішено розпустити цю організацію, а школу та усе майно передати Одеському відділенню РМТ [2: 17].

З іншого боку, ця централізація була необхідною, як вважали члени Одеського “Товариства ізящних мистецтв”: “існування кількох товариств і кружків, які культивують музичну справу, при скудності музичних сил Одеси, тягне за собою роздробленість цих сил, породжує шкідливе суперництво і нищить саме діло – у зв’язку з цим об’єднання музичних сил є невідкладною необхідністю” [7: 3].

Завдяки зусиллям музичного гуртка було відкрите РМТ у Херсоні (1885 р.), хоча фактично воно стало діяти лише наприкінці 80 рр. Проте, відділення РМТ не могли задовольнити потреби слухачів всіх верств населення, як писав В.Сокольський, це була – установа аристократичного типу, по суті, вона працювала для не багатьох обраних. Так, відкриття у 1892 р. відділення Імператорського Російського музичного товариства в Миколаєві проходило в приміщенні жіночої гімназії, де були присутні всі високопоставлені чиновники і заможні громадяни міста [8: 1–2]. Звертаючись до них з промовою, П.Єлонський наголошував на виховному впливі музичного мистецтва [8: 3].

Навіть професор Рашинський зазначав, що “той, хто прагне у світ прекрасного – тому будуть доступні всі шаблі музичного мистецтва, тому стануть зрозумілі Бах та Паєстина, і самі світлі натхнення Моцарта та самі містичні одчайдушності Бетховена та Глінки” [8,3].

На новий шабель розвитку, в цей період, виходить художня освіта в містах Півдня України. Товариство ізящних мистецтв та приватні школи підтримує створене “Товариство Південно-руських художників”. Вони здійснили вплив на становлення та розвиток спеціалізованої освіти, яка б розвивала культурні та естетичні смаки і вподобання учнів, незалежно від статі.

Значно покращилося і театральне життя в 80–90-ті рр. XIX ст. на Півдні України. В кожному місті півдня відкриваються театри, на сценах яких гастролювали трупи М.Карпенко-Карого, М.Садовського, О.Саксаганського, французькі та італійські трупи. Робили свій внесок у розвиток культури такі виконавці, як М.Мусоргський, Ф.Шаляпін, Л.Собінов, П.Орленов та інші видатні митці [6: 99].

Враховуючи великий попит та зацікавлення молоді драматичним мистецтвом, відкриваються театральні курси та гуртки. В цей час виходить низка підручників та програм, регламентовані міністерством, з виховання майбутніх фахівців. Так, наприклад, такі курси в м.Одесі читав Л.Самсонов [9: 4]. Зазначимо, що такі курси розділялися на “казенні” та приватні. “Казенні” прирівнювались до середньо-спеціальної освіти, а приватні, в своїй більшості, лише спеціальні знання з предметів, що необхідні при виступі на сцені [9: 52].

На курси драматичного мистецтва приймалися слухачі без іспитів, без статевої різниці. Але, чоловіки при вступі на курси, повинні були закінчити курс навчання середнього учбового закладу (за перевірочними знаннями, не нижче 5-го класу гімназії, реального училища чи інших дорівняних до цих установ закладів) [9: 27]. Жінки, в свою чергу, повинні закінчити курс інститутів чи гімназії відомства імператриці Марії, гімназії МНПР чи відповідний заклад, при цьому маючи звання домашньої наставниці або вчительки з російської мови та історії.

Незважаючи на жорсткі умови зарахування на драматичні курси, Л.М.Самсонов, вважає, що “ценз зарахування на ці курси повинен бути жорсткішим і зараховувати юнаків та дівчат, які закінчили середні учбові заклади” [9: 32]. Ю. Озаровський, в свою чергу, підтримуючи це твердження вважав, що “багато молоді захоплюється театральною справою, натомість не маючи, середньої освіти. Недостатність в освіті виливається в те, що їм потрібно проходити курс середнього навчального закладу самостійно, на що витрачається додатковий час” [9: 39]. До того ж в 80–90-ті рр. XIX ст. спостерігається тенденція, коли молодь кидала середні учбові заклади за ради кар’єри актора, що, в свою чергу, негативно відображалось на професійній підготовці цих фахівців.

Викладачами на цих курсах були провінційні актори, іноді корифеї театру, які гастролювали в тому чи іншому місті Півдня України запрошувались для викладання тимчасових лекцій.

Драматичні курси були дуже популярні наприкінці XIX ст., це пояснюється можливістю отримати роботу. Хоча, здебільшого малий відсоток слухачів ставали акторами, інші хоча й не йшли в театр, однак мали можливість увібрати та познайомитись з культурною спадщиною минулого. Ці курси безперечно мали великий вплив на учнів середніх учбових закладів. З одного боку, допомагаючи в обранні професій, з іншого, навчали сприймати навколишній світ через призму предметів художньо-естетичного циклу.

Таким чином, розвиток позашкільних закладів спрямованих на розвиток культури, де основними предметами викладання були музика, малювання, танці, театральні дійства пройшли доволі тяжкий шлях. За сприянням провідної громадськості Півдня України, в містах цього регіону у II половині XIX ст. відкриваються “Товариства ізящних мистецтв”, а згодом відділення “Російського музичного товариства” (РМТ). Відкриті школи при цих закладах сприяли підвищенню культурного рівня населення. Зазначимо, що освіту в цих установах мали змогу отримати діти заможних батьків, тобто ті, хто навчався в середніх учбових закладах. Висока платня за навчання не давала можливості простій верстві населення здобути елементарні знання.

У цей період саме м. Одеса стає культурним центром на Півдні України. Тут були відкриті перше музичне училище, а згодом консерваторія і відкрито художнє училище, яке стало базою художньої освіти на Півдні України. Інші міста Півдня України намагалися не відставати, тому закономірним було поширення відділень РМТ по іншим містам, відкриття музичних і художніх училищ та шкіл, що безумовно впливало на культурне життя регіону і сприяло росту духовних та естетичних смаків населення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Афанасьев В.Л. Товарищество Південно – руських художників. – Київ, 1961.
2. Бемоль В. Материалы для истории музыкального развития в Новороссийском крае // Одесский вестник. – 1895. – № 29-31.
3. Державний архів Одеської області (далі ДАОО). – Ф.367. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 1а.
4. ДАОО Ф.367. – Оп. 1. – Спр. 53. – Арк. 72.
5. ДАОО Ф.367. – Оп. 1. – Спр. 1. – Арк. 1-12.
6. Історія міст і сіл України. Херсонська область. – К., 1972. – 688 с.
7. Отчёт Одесского Императорского русского музыкального общества (1892–1893 гг.). – Одесса: Тип. “Одесский листок”, 1894. – 66 с.
8. Открытие в г. Николаеве отделения Императорского русского музыкального общества. (Речь О.П.Еланского о воспитательном значении музыки). – Николаев: Тип. Литография, 1893. – 8 с.
9. Озаровский Ю. Наше драматическое образование. – СПб: Тип.труд, 1900. – 187 с
10. Центральний державний історичний архів України. – Ф. 409. – Оп.1. – Спр.109. – Арк. 3.

УДК 37.03

Юркова Т.Ф.

СТАВЛЕННЯ ЛЮДИНИ ДО ПРИРОДИ В ЙОГО ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРІ

У статті, що пропонується, в історичному аспекті висвітлюється проблема формування у школярів ціннісного ставлення до природи.

The article lights the process of formation of schoolchildren’s appreciative attitude to nature in historical aspect.